

А. Граб,аспірант кафедри кримінально-правової політики та кримінального права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ «КОЛИШНІХ ФУНКЦІОНЕРІВ»

Вступ. Кожна країна, яка системно підходить до питання протидії корупції, встановлює певні обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функції держави або місцевого самоврядування. Зазначене вже не один десяток років є загальноновизнаним міжнародним антикорупційним стандартом. Так, у ст. 12 Конвенції ООН проти корупції серед інструментів, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі, передбачено запобігання виникненню конфлікту інтересів шляхом установлення обмежень, у належних випадках й на обґрунтований строк, стосовно професійної діяльності колишніх державних посадових осіб у приватному секторі після їхнього виходу у відставку або на пенсію, якщо така діяльність або робота безпосередньо пов'язана з функціями, які такі державні посадові особи виконували в період їхнього перебування на посаді або за виконанням яких вони здійснювали нагляд [1]. Згідно зі ст. 7 Конвенції Африканського союзу щодо запобігання та боротьби з корупцією держави зобов'язуються вимагати від усіх призначених державних службовців декларувати їхні доходи в момент вступу на посаду, протягом періоду перебування на посаді та після звільнення з посади [2].

Говорячи про заборону, присвячену кримінальній відповідальності за незаконне збагачення, закріплену

в ст. 368-5 Кримінального кодексу України (далі – КК України), як ключовий елемент завершального рубежу кримінально-правової протидії корупції, варто звернути увагу на особливості її застосування у разі виявлення незаконно набутих активів вже після припинення виконання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, покладених на них обов'язків. Такі особи зазвичай працюють на відповідних посадах протягом певного строку, у межах якого вони можуть ретельно приховувати факт незаконного збагачення, а вже після звільнення – змінити форму незаконно набутих активів (наприклад, із прихованих готівкових коштів в інше рухоме чи нерухоме майно). Невідповідність у такій ситуації фактичних активів задекларованим завдяки встановленим антикорупційним обмеженням, заборонам та заходам контролю не повинна залишатись непоміченою з боку антикорупційних органів. Утім, постає питання, чи ця гіпотеза відповідає дійсності. В ході нашого дослідження ми спробуємо довести, що складнощі інкримінування ст. 368-5 КК України особам у разі виявлення незаконно набутих активів вже після припинення виконання покладених на них обов'язків пов'язані з прогалинами не лише у кримінальному, а й в антикорупційному законодавстві України. Зазначене прямо впливає на ефективність механізму фінансового

ливість дуже просто обійти встановлену в Україні процедуру фінансового контролю й ухилитися від кримінальної відповідальності за незаконне збагачення шляхом використання, наприклад, готівкових коштів відразу після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [6, с. 69]. Щоправда, такому розвитку подій, на наш погляд, покликана перешкоджати норма, закріплена в абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону України від 14.10.2014, яка зобов'язує відповідного суб'єкта подавати декларацію за минулий рік. Водночас слід погодитись з Д. Г. Михайленком у тому, що стрімке збільшення майнових активів особи без видимих, розумних підстав відразу після припинення виконання владних функцій у більшості випадків свідчить про здобуття таких активів у незаконний спосіб (а, можливо, і злочинним шляхом). Пропонуючи свій варіант усунення прогалини в механізмі кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні, яка дає змогу «колишнім функціонерам» уникати кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, згаданий автор запропонував прямо встановити в кримінально-правовій нормі про незаконне збагачення період у п'ять років, у межах якого негативні результати антикорупційного фінансового контролю можуть мати кримінально-правове значення через її (норми) застосування. Дослідник підкріплює свою позицію тим, що норма про незаконне збагачення в моделі ст. 20 Конвенції ООН проти корупції передбачає можливість притягнення особи до відповідальності незалежно від того, за який період часу збільшення майнових активів публічного службовця значно перевищило його законні доходи [7, с. 261-262].

Відзначимо, що викладена пропозиція Д. Г. Михайленка, спрямована на усунення відповідної законодавчої прогалини, у період проведення інтенсивної законопроектної роботи, здійс-

нюваної після ухвалення рішення Конституційного Суду України про визнання неконституційною ст. 368-2 КК України, була схвально сприйнята О. О. Дудоровим та А. А. Вознюком, які писали, що однорічного строку може бути явно недостатньо для належного реагування на випадки завуальованого незаконного збагачення; через це пропонувалось внести відповідні зміни до ст. 45 Закону України від 14.10.2014 [8, с. 458]. А. А. Вознюк та А. В. Титко, розглядаючи питання побудови дієвої кримінально-правової моделі протидії незаконному збагаченню, виходили з того, що доцільно визнавати суб'єктом незаконного збагачення осіб, які звільнились або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, упродовж певного періоду (щонайменше 3-5 років або значно більший строк) [9, с. 57].

О. І. Гузоватий та О. О. Титаренко стверджували, що ст. 368-2 КК України не передбачала відповідальність за незаконне збагачення державних службовців після припинення ними службових обов'язків. Ураховуючи першочергові засади державної антикорупційної політики в Україні, позитивний досвід зарубіжних країн, суть і мету норми про незаконне збагачення, покликаної забезпечувати кримінальну відповідальність за вчинення латентних корупційних злочинів, а також те, що вказані особи можуть обернути у свою власність, володіння чи користування активи одразу після припинення своїх службових обов'язків з метою уникнення відповідальності, згадані автори запропонували криміналізувати діяння, зазначені в ст. 368-2 КК, вчинені особами протягом року після звільнення або припинення іншим чином їх діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. На думку дослідників, такі законодавчі зміни здатні знизити криміногенні ризики незаконного збагачення

подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік. Саме такий (річний) термін є об'єктивним, і відповідний вид декларування здатен виявити ті активи, здобуті такою особою незаконно. З. А. Загинеї-Заболотенко також висловила думку про те, що більш тривалий час не спроможний показати незаконність походження активів особи, яка раніше виконувала функції держави або місцевого самоврядування [8, с. 458]. Хоч, як видається, чиновнику, який роками незаконно збагачувався і це не афішував, не буде складно обмежити себе у використанні активів всього-на-всього на один рік задля того, щоб вже згодом, користуючись значним послабленням антикорупційного фінансового контролю, почати розкішне життя.

О. О. Дудоров з цього приводу писав, що ті випадки, коли особа, яка вже не виконує функції держави або місцевого самоврядування, придбає активи або в інший спосіб демонструє різке покращення свого майнового становища, означають наявність у неї грошових коштів чи іншого майна, які могли бути набуті нею ще під час виконання вказаних функцій. Отже, перешкод для кваліфікації вчиненого «колишніми функціонерами» за ст. 368-2 КК не було (за наявності всіх ознак передбаченого нею складу злочину). Дослідник вказував на те, що у таких ситуаціях труднощі, пов'язані з доказуванням незаконного збагачення, очевидні, та, попри це, кримінально-правових перешкод для інкримінування ст. 368-2 КК немає. Тому вченим була критично сприйнята пропозиція І. М. Ясінєв внеси зміни до вказаної статті КК задля подолання нібито існуючої прогалини та уможливлення реалізації кримінальної відповідальності за незаконне збагачення «колишніх функціонерів» [13, с. 470–471]. Вочевидь, згадані О. О. Дудоровим труднощі, пов'язані

з доказуванням незаконного збагачення, настільки значні, що судовій практиці все ще не відомі випадки настання відповідальності «колишніх функціонерів» вже за ст. 368-5 КК України [14]. Висловимо припущення, що така невтішна статистика є результатом існування правового припису, який не застосовується або не може бути застосований внаслідок наявності прогалин у законодавстві, що істотно впливають на правову визначеність у юридико-технічному розумінні [15, с. 103].

Слід зазначити й те, що відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 і ч. 5 ст. 12 КК України діяння, передбачене ст. 368-5 КК України, визнається тяжким злочином, й у цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минуло 10 років. Однак з'ясовуючи реальність настання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, результати якого були виявлені вже після припинення функцій публічного службовця, варто погодитись з Д. Г. Михайленком у тому, що отримані такими особами доходи та їх джерела складно піддаються фінансовому контролю, адже фізична особа вже не пов'язана обмеженнями щодо джерел доходу. Тому теоретично можливе механічне перенесення строку давності, встановленого для тяжких злочинів, для продовження дії норми про незаконне збагачення на «ексциновників» не є доцільним рішенням [6, с. 72]. Отже, будь-які пропозиції щодо усунення відповідної законодавчої прогалини вимагають поліпшення й антикорупційного фінансового контролю. Йдеться про Закон України від 14.10.2014 у частині інституту електронного декларування для колишніх посадовців. Як слушно зауважує Ю. І. Матвеева, якщо закон не застосовується на практиці, то він не сприяє формуванню правової визначеності [15, с. 46].

про набуття коштовного активу, коли щорічна декларація ще не подана, а в минулих деклараціях відсутні, наприклад, достатні грошові активи для цього [19, с. 16-17]. Проте відповідно до п. 7 наказу Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) «Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань запобігання корупції про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування» від 23.07.2021 № 450/21 повідомлення не подається у разі припинення перебування суб'єкта декларування на посаді, яка передбачає зайняття відповідального та особливо відповідального становища або пов'язана з високим рівнем корупційних ризиків [20]. Тому, враховуючи, що та частина суб'єктів декларування, яка зобов'язана була подавати повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, під час виконання покладених на них повноважень, не повинна робити це після їх припинення, НАЗК, скоріш за все, буде вимушене чекати подання чергової щорічної декларації. Адже неможливо передати на повну перевірку матеріали щодо періоду, за який суб'єкт декларування ще не подав декларацію. До того ж саме в останній декларації можуть міститися ознаки незаконного збагачення. При цьому повна перевірка декларації не може відбуватись на підставі аналізу витрат і порівняння з одержаними доходами й наявними активами лише однієї декларації; інакше такі складові її предмету, як виявлення ознак необґрунтованих активів або незаконного збагачення, не можуть виконуватись [19, с. 17].

Таким чином, посадовці, які займали відповідальне та особливо відповідальне становище або посади яких були пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, хоч і зобов'язані до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності подати в установленому порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік, вже не мають подавати повідомлення про суттєві зміни у майновому стані. Враховуючи те, що зазначені посадовці становлять значну частку серед осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, шляхом збільшення періоду після звільнення, протягом якого вони повинні подавати декларацію, вдасться запобігти випадкам зауваженого незаконного збагачення.

При цьому складно не погодитись з думкою естонських експертів, які вважають ситуацію з електронним декларуванням в Україні дуже трудомісткою і марною тратою ресурсів, оскільки в українських деклараціях посадовців, яких величезна кількість, автоматично не «підтягуються» дані, уже зареєстровані раніше державою. Зазначене робить пошук ознак невідповідності способу життя задекларованим самостійно суб'єктом майна та доходів таким, що вимагає значних зусиль [19, с. 45]. Попри це, окреслена проблематика не є предметом нашого дослідження, але її варто враховувати при збільшенні масиву поданих декларацій осіб, які вже не виконують функції держави або місцевого самоврядування. Водночас цілком справедливим буде ставити на перше місце легітимну мету декларування – запобігання корупційним злочинам. Щодо цього ЄСПЛ у рішенні від 25 жовтня 2005 року за результатом розгляду справи «Випич проти Польщі» виважено зазначив, що декларування статків посадовця відповідає вимозі щодо «необхідності у демократичному суспільстві», оскільки балотування на публічні посади є добровільним, а фінансове становище депутатів викликає законний суспільний інтерес [21].

Принагідно зауважимо, що у квітні 2019 р. робоча група з опрацювання проєктів законів України щодо відновлення відповідальності за незаконне збагачення затвердила проєкт

ст. 368-5 КК України (незаконне збагачення), який містив пряме уточнення щодо колишніх посадовців. Йшлося про те, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, на яких поширюється Закон України від 14.10.2014 відповідно до п. 1 ч. 1 його ст. 3, а також особи, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, упродовж одного року після звільнення або припинення ними діяльності, пов'язаної з виконанням таких функцій [22]. Утім, цей законопроект не знайшов свого подальшого втілення і, до того ж не був підкріплений змінами до антикорупційного законодавства.

Далі пропонуємо звернутись до релевантного зарубіжного досвіду.

Так, ст. 268-2 КК Аргентини встановлює відповідальність за незаконне збагачення для осіб, які не більше двох років після припинення виконання ними службових обов'язків не в змозі підтвердити походження статків на відповідну вимогу [23]. Більший період закріпив законодавець Панами, криміналізувавши вчинення незаконного збагачення протягом п'яти років після того, як відповідна державна службова особа покинула свою посаду [24, с. 854]. Показовим є і досвід Колумбії, в ст. 412 КК «Незаконне збагачення» якої спочатку було встановлено відповідальність за виявлені необґрунтовані активи для державних службовців та осіб, на яких покладалось виконання таких функцій, зокрема протягом двох років після звільнення. Внаслідок змін, внесених Законом від 12 липня 2011 р., зазначений період було збільшено до п'яти років [25]. Натомість кримінальне законодавство Гаяни передбачає необмежений строк давності для притягнення осіб, які в минулому були державними службовцями, до кримінальної відповідальності за вчинення незаконного

збагачення. Законодавство цієї країни розглядає незаконне збагачення як триваючий злочин, що дає змогу переслідувати державних службовців за набуття ними незаконно отриманих активів в будь-який момент часу, навіть якщо посадовці збагатились за десятки років до цього [24, с. 855].

Отже, у законодавстві згаданих країн домінує підхід, у межах якого кримінально-правова заборона, присвячена відповідальності за незаконне збагачення, містить в собі пряме закріплення періоду, протягом якого для «колишніх функціонерів» можуть наставати кримінально-правові наслідки за виявлені у них необґрунтовані активи. Це можна пояснити тим, що не виключаються ситуації, коли публічна службова особа з метою уникнення фінансового контролю починає користуватись незаконними активами вже далеко після припинення виконання покладених на неї обов'язків. Саме на цьому етапі, нехай і через 5-10 років, заборона, присвячена кримінальній відповідальності за незаконне збагачення, спроможна виконати роль кінцевої перепони на шляху використання корупціонерами набутих раніше необґрунтованих активів. Щоправда, з кожним роком після припинення діяльності все складнішим буде виконання завдання фінансового контролю щодо «колишніх функціонерів». Та основна ідея електронного декларування полягає не в тому, щоб зобов'язати всіх посадовців декларувати власні статки все своє життя, бо це не дозволить мінімізувати корупцію в Україні й вимагатиме надзвичайно великих ресурсів та зусиль. З урахуванням обмежених ресурсів держави і водночас суспільної значущості боротьби з незаконним збагаченням вважаємо за доцільне застосування декларування до тих осіб, які виконують функції держави чи місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення виконання ними цих функцій.

Важливим є і те, що при розслідуванні незаконного збагачення слідчий зобов'язаний провести процесуальні дії, результатом яких стане зібрана інформація, зокрема, про джерела походження і набуття активів, які є предметом злочину. Задля цього слідчий: звертається із запитом до НАЗК щодо надання повної інформації з електронних декларацій особи з 2019 р. і на час відкриття кримінального провадження; звертається із запитом до офіційних державних реєстрів і баз даних державних органів для отримання відомостей про надання (отримання) інформації про активи, які фігурують як предмет незаконного збагачення тощо [26, с. 34]. Сказане також наводить на думку про те, що без внесення належних змін до антикорупційного законодавства у частині фінансового контролю будь-яке механічне відтворення елементів згаданого вище зарубіжного досвіду не дасть належного результату.

При закріпленні у кримінально-правовій забороні, присвяченій відповідальності за незаконне збагачення, конкретного періоду, наприклад, у 5 років, протягом якого до «колишніх функціонерів» за результатами негативного антикорупційного фінансового контролю можуть наставати кримінально-правові наслідки, постає питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (десять років у разі вчинення тяжкого злочину згідно з п. 4 ч. 1. ст. 49 КК України). Адже строк давності за наведеної ситуації може сплинути фактично лише через 15 років після припинення виконання покладених на особу функцій держави або місцевого самоврядування, що вже буде відповідати строкам давності щодо особливо тяжкого злочину, до яких незаконне збагачення не належить. Як обраховувати строк давності для звільнення від кримінальної відповідальності, якщо за наявності передбаченого ст. 368-5 КК України складу

злочину публічна посадова особа незаконно збагатилась вже після припинення виконання покладених на неї обов'язків? Уявимо, що про це стало відомо за результатами повної перевірки декларації такої особи, наприклад, через два роки після припинення нею відповідних повноважень. Якщо дотримуватись підходу, згідно з яким кримінально-правових перешкод для кваліфікації незаконного збагачення «колишніми функціонерами» немає, то ст. 368-5 КК України може бути застосована до публічної службової особи протягом невизначеного періоду часу після припинення виконання покладених на неї обов'язків. Звісно, через складність доказування незаконного збагачення вже навіть через 5–7 років малоімовірно буде притягнути до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення «колишніх функціонерів», але невизначеність з цього питання аж ніяк не сприяє протидії корупційній злочинності.

Тут доречно зазначити, що принцип правової (юридичної) визначеності як складник верховенства права в юридичній літературі тлумачать як чітке й однозначне розуміння правових норм, відсутність суперечностей між ними, неконституційність прогалин у законодавстві [27, с. 85]. На думку В. О. Навроцького, принцип правової визначеності є основою інституту давності у кримінальному праві та сприяє забезпеченню сталості суспільних відносин щодо злочинів чи (та) вироку, з моменту вчинення або винесення яких минув більш-менш тривалий час. Ба більше: вплив строку давності за умови, що його перебіг не переривався, призводить до виникнення в особи впевненості у тому, що вона не буде надалі нести негативні наслідки за раніше вчинене діяння, що вона може планувати свою поведінку з урахуванням цієї обставини [28, с. 64].

Своєрідна «зона невизначеності» (при застосуванні кримінально-пра-

вової заборони, присвяченої відповідальності за незаконне збагачення до «колишніх функціонерів») може бути використана відповідним учасником кримінально-правових відносин для отримання того результату тлумачення, який буде збігатися з його власним інтересом [5, с. 71]. Наслідком схожої ситуації стало прийняття Конституційним Судом України (далі – КСУ) Рішення від 26 лютого 2019 р. № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо конституційності статті 368-2 КК України, яким остання була визнана такою, що не відповідає Конституції. До слова КСУ значно раніше (у вересні 2005 р.) наголошував на важливості вимоги визначеності, ясності та недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [29]. Принцип правової визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. З цього слідує те, що юридичні норми повинні бути чіткими та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними [30, с. 178].

ЄСПЛ своїм рішенням за результатом розгляду справи «Олександр Волков проти України» влучно окреслив основні цілі, яким слугують строки давності: «... забезпечення юридичної визначеності та остаточності, захист потенційних відповідачів від не заявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобігання будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалось виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через сплив часу стали ненадійними та неповними» [31]. Тому при встановленні часових рамок, у межах яких є можливість надати результатам антикорупційного фінан-

сового контролю кримінально-правового значення через застосування норми про незаконне збагачення, слід враховувати те, що докази не повинні ставати (через сплив часу) ненадійними та неповними. Навпаки, докази мають бути актуальними й охоплювати той період часу, який потенційно може приховувати в собі ознаки вчинення кримінального правопорушення в минулому, чого можна досягти через посилення інституту декларування для колишніх посадовців. Водночас слід мати на увазі те, що чим за більший проміжок часу буде здійснюватись порівняння динаміки фактичного майнового стану публічного службовця та його законних доходів, тим нижчою є суспільна небезпека діяльності щодо здобуття необґрунтованих активів, оскільки вони здобувалися невеликими частинами [7, с. 261].

З латинської сентенції «*Criminalia sunt restringenda*» слідує, що кримінально-правові норми необхідно тлумачити обмежувально. Звідси також випливає, що кваліфікація вчиненого особами, які на момент інкримінування їм ст. 368-5 КК України, припинили виконувати функції держави або місцевого самоврядування, без чітко закріпленого періоду можливості такої кваліфікації щонайменше не відповідає принципу правової визначеності та не сприяє ефективній протидії незаконному збагаченню. І такий стан речей зайвий раз уможлиблює вкрай небажану з погляду забезпечення суспільного інтересу перевірку конституційності кримінально-правової заборони, присвяченої відповідальності за незаконне збагачення, на предмет її відповідності вимозі юридичної визначеності.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Відсутність у ст. 368-5 КК України конкретного часового проміжку щодо осіб, раніше уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не узгоджу-

ється з принципом правової визначеності та не сприяє викриттю випадків завуальованого (латентного) незаконного збагачення. Для вирішення цієї проблеми п. 1 примітки ст. 368-5 КК України пропонується викласти у такій редакції: «Для цілей цієї статті особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» відповідно до пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону, а також особи, які звільнилися або в інший спосіб припинили діяльність, пов'язану із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, упродовж трьох років після звільнення або припинення такої діяльності».

2. Пропоноване вдосконалення ст. 368-5 КК України потребуватиме внесення змін до Закону України від 14.10.2014 у частині регламентації антикорупційного фінансового контролю. Для системного узгодження кримінального та антикорупційного законодавства абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону від 14.10.2014 пропонується викласти у такій редакції: «Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а», «в»-«г» пункту 2 частини першої статті 3, зобов'язані до 1 квітня кожного з наступних трьох років після року припинення діяльності подати в установленому частиною першою цієї статті порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік».

Вважаємо, що завдяки викладеним пропозиціям, спрямованим на вдосконалення кримінального та антикорупційного законодавства, вдасться посилити ефективність і запобіжний потенціал ст. 368-5 КК України як складника завершального рубежу

протидії латентним деліктам, застосування якого зробить економічно не вигідними вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Статтю присвячено проблемі кримінальної відповідальності осіб, які на момент інкримінування їм ст. 368-5 КК України «Незаконне збагачення» припинили виконувати функції держави або місцевого самоврядування («колишні функціонери»).

Встановлено, що відсутність прямого закріплення у згаданій кримінально-правовій забороні періоду, протягом якого до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, після припинення виконання покладених на них обов'язків можуть застосовуватись кримінально-правові наслідки за результатами негативного антикорупційного фінансового контролю, не узгоджується з принципом правової визначеності й не дозволяє повною мірою реалізувати антикорупційний потенціал ст. 368-5 КК України. Досліджено запропоновані в юридичній літературі України способи розв'язання цієї проблеми, а також релевантний зарубіжний досвід.

Запропоновано зміни до примітки ст. 368-5 КК України, згідно з якими вона б застосовувалась до осіб, на яких поширюється дія п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також на відповідних осіб, які звільнилися або в інший спосіб припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, упродовж трьох років після звільнення або припинення такої діяльності. Наголошено на тому, що відповідних змін потребуватимуть і норми антикорупційного законодавства, а саме абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції». Дове-

дено, що з урахуванням обмежених ресурсів держави і водночас суспільної значущості боротьби з незаконним збагаченням доцільно застосовувати такий засіб фінансового контролю, як електронне декларування, до «колишніх функціонерів» не більше як протягом 3 років після припинення виконання покладених на них обов'язків.

Аргументовано, що завдяки висунутим пропозиціям, спрямованим на вдосконалення кримінального та антикорупційного законодавства, вдасться посилити ефективність і запобіжний потенціал ст. 368-5 КК України як складника завершального рубежу протидії латентним деліктам, застосування якого зробить економічно не вигідними вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: незаконне збагачення, кримінальна відповідальність, корупція, «колишні функціонери», електронне декларування, особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Hrab A. Criminal liability for illicit enrichment of «former officials»

The article is devoted to the issue of criminal liability of persons who, at the time of incriminating them under Art. 368-5 of the Criminal Code of Ukraine «Illicit enrichment», ceased to perform the functions of the state or local self-government («former officials»).

It was stated that the absence of direct provision in the said criminal law prohibition of the period during which persons authorized to perform the functions of the state or local self-government, after termination of their duties, may be subject to criminal law consequences based on the results of negative anti-corruption financial control, is inconsistent with the principle of legal certainty and does not allow to fully realize the

anti-corruption potential of Art. 368-5 of the Criminal Code of Ukraine. The author examines the ways of solving this problem proposed in the legal literature of Ukraine, as well as the relevant foreign experience.

Amendments to the note to Art. 368-5 of the Criminal Code of Ukraine, according to which it would apply to persons covered by Clause 1 Part 1 Art. 3 of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption», as well as to the relevant persons who have resigned or otherwise ceased to perform activities related to the functions of the state or local self-government within three years after resignation or termination of such activities, are proposed. It has been found out that the norms of anti-corruption legislation also need corresponding changes, namely Subpara. 2 of Part 2 of Art. 45 of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption». It has also been proved that, given the limited resources of the state and at the same time the social significance of the fight against illicit enrichment, it is advisable to apply such a means of financial control as electronic declaration to «former officials» no more than 3 years after the termination of their duties.

The author argues that the proposals aimed at improving criminal and anti-corruption legislation will help to enhance the effectiveness and preventive potential of Art. 368-5 of the Criminal Code of Ukraine as a component of the final frontier of counteraction to latent torts, the application of which will make corruption criminal offenses economically unprofitable.

Key words: illicit enrichment, criminal liability, corruption, «former officials», electronic declaration, persons authorized to perform the functions of the state or local self-government.

Література

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня

2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 01.06.2024).

2. Конвенція Африканського Союзу про запобігання корупції та боротьбу з нею від 1 липня 2003 року. URL: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-preventing-and-combating-corruption> (дата звернення: 01.06.2024).

3. Проект нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 25 лютого 2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 01.06.2024).

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.06.2024).

5. Загиней-Заболотенко З. А. Визначеність vs невизначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80.

6. Михайленко Д. Г. Обґрунтування необхідності дії норм механізму фінансового контролю щодо осіб, які припинили виконувати функції держави або місцевого самоврядування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 2 (11). С. 68–73.

7. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.

8. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. Дудоров О. *Кримінально-правові проблеми сучасної України* (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. С. 448-459.

9. Вознюк А. А., Титко, А. В. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*, 2019 (2), С. 46–62. URL: <https://visnykrai.com/index.php/journal/article/view/306/221> (дата звернення: 01.06.2024).

10. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах : монографія / О. І. Гузоватий, О. О. Титаренко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.

11. Ясінь І. М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 236 с.

12. Безгинський Б. Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2022. 195 с.

13. Відгук офіційного опонента Дудорова О. О. на дисертацію Ясінь І. М. «Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України». Дудоров О. *Кримінально-правові проблеми сучасної України* (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. С. 470–474.

14. Звітність «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», форма № 1, затверджена наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 299. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 01.06.2024).

15. Матвеева Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права : дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.01. Київ: 2019. 220 с.

16. Івана М. Россі, Лаура Поп та Таммар Бергер, 2017 р., Отримати повне уявлення про державних службовців: Керівництво з ефективного фінансового декларування. Серія книг «Повернення викрадених активів» (StAR). Вашингтон, округ Колумбія, Світовий банк, doi:10.1596/978-1-4648-0953-8. Ліцензія: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. 142 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/305361500922924866/pdf/112302-UKRANIAN-142p-StARGettingtheFullPictureonPublicOfficialsUKR.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

17. Рева Ю. О. Антикоруційне декларування: теорія, правове регулювання, практика: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеса, 2020. 228 с.

18. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

19. Дослідження моніторингу способу життя суб'єктів декларування як заходу фінансового контролю. Київ, 2021. 54 с. URL: <https://ti-ukraine.org/research/monitoryng-sposobu-zhyttya-posadovtsiv-naskilky-ye-efektyvnoyu-taka-protsedura/> (дата звернення: 01.06.2024).

20. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.07.2021 № 450/21 «Про затвердження Порядку

інформування Національного агентства з питань запобігання корупції про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 29.07.2021 № 988/3610. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0988-21#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

21. *Judgment of European Court of Human Rights in case of WYPYCH v. POLAND (Application No 2428/05) dated 25.10.2005.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71236> (дата звернення: 01.06.2024).

22. Представники академії беруть участь у законотворчій діяльності. Офіційний веб-портал Національної академії внутрішніх справ. 18.04.2019. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/images/news/img/2019/04/stat-368-5.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

23. Кримінальний кодекс Аргентини (LEY 11.179); *Código Penal de la Nación Argentina*. URL: <https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/ley-11179-16546/actualizacion#25> (дата звернення: 01.06.2024).

24. Boles, J. R. (2013). *Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations.* NYUJ Legis. & Pub. Pol'y, 17. P. 835–880.

25. Кримінальний кодекс Колумбії (Ley 599 de 2000). *Código Penal. Diario Oficial No. 44.097 de 24 de julio de 2000.* URL: http://www.secretariasenado.gov.co/senado/basedoc/ley_0599_2000.html (дата звернення: 01.06.2024).

26. Розслідування незаконного збагачення (368-5 КК України) : метод. рек. /

С. С. Чернявський, О. М. Стрільців, В. В. Крижна та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 90 с.

27. Савчин М. В., Марчук Р. В. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України. *Часопис Київського університету права.* 2009. № 2. С. 83–89.

28. Навроцький В. О. Кримінально-правові аспекти принципу правової визначеності. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12–13 жовтня 2016 року.* Харків: Право. 2016. С. 60–65.

29. Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 року № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

30. Верховенство права: доповідь, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) / Пер. С. Головатого (за підтримки Американської агенції з міжнародного розвитку USAID). *Право України.* 2011. № 10. С. 168–184.

31. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) від 09 січня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення: 01.06.2024).

